

Maaslandse heksenprocessen*

Honderd jaar Limburgse regionale geschiedschrijving

Ingrid M.H. Evers

De bronnen

Tussen de tijd van de Karolingische Maasgouw met zijn vage grenzen en de Franse Tijd is het in het Maasdal één grote verbrokkeling geweest van grotere en kleinere landsheerlijkheden. De territoriale vorsten, namelijk de prins-bisschoppen van Luik, de hertogen van Brabant en Gelder, van Gulik en Kleef en de graven van Loon en Valkenburg, trachtten ieder voor zich hun gebied uit te breiden. Toch bleven er langs Maas en Geul nog circa drieëndertig vrije rijksheerlijkheden bestaan die van geen enkele lokale heer afhingen, maar rechtstreeks afhankelijk waren van de keizer. Ook binnen het graafschap Loon (het huidige Belgisch-Limburg) lagen heerlijkheden die weliswaar Loons waren, maar toch een grote mate van zelfstandigheid bezaten¹. De chaos werd nog groter toen in de zeventiende eeuw de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën in het Limburgse land vaste voet trachtte te krijgen. Het is dan ook beter, af te zien van de term 'Limburg' voor dit gebied: slechts een paar vierkante meter dragen in Nederlands-Limburg met recht die oude naam. Voor dit onderzoek heb ik gekozen voor de benaming 'Maasland', die beide Limburgen omvat en de culturele eenheid suggereert die ondanks politieke verdeeldheid steeds in dit gebied heeft bestaan.

Het historisch zo verdeelde Maasland is het stiefkind geweest van de geschiedschrijving. Niet alleen de Nederlandse, maar ook de Duitse en Belgische historici hebben bij de beschrijving van het verleden de neiging gehad gemakshalve te vergeten, dat Horn Loons, Sittard en omstreken Guliks, Stralen en Wassenberg Gelders en Noord-Limburg Kleefs waren. Doordat landsheerlijkheid en jurisdictie zo verward door-

* Over het gebruik van termen als 'hekserij' en 'toverij' zijn de meningen verdeeld. In dit artikel, dat betrekking heeft op verdachtmakingen die leidden tot enigerlei vorm van juridische vervolging, houd ik mij aan het taalgebruik zoals dat in de Limburgse historiografie is gebleven.

¹ H.H.E. Wouters, 'De betekenis van de archieven voor de gewestelijke en lokale geschiedenis in Limburg; bijdrage tot een geschiedenis van de Limburgse historiografie', 3, in: *Dezelfde, Grensland en bruggehoofd; historische studies met betrekking tot het Limburgse Maasdal en, meer in het bijzonder, de stad Maastricht* (Assen 1970). W.J. Alberts, *Geschiedenis van de beide Limburgen; beknopte geschiedenis van het gebied omvattende de tegenwoordige Nederlandse en Belgische provincies Limburg, sedert de vroegste tijden*, 2 dln. (Assen 1972-1974).

een liggen, heeft iedere onderzoeker van de Nieuwe Tijd de begrijpelijke aanvechting dit gebied vanuit de door hem gekozen optiek als marginaal te beschouwen en de historische beschrijving ervan op zijn burens af te wentelen. Het Limburgse Maasland valt zo tussen de wal en het schip: het hoort niet bij de Zuidelijke Nederlanden en evenmin wordt het opgenomen in een beschrijving van Nederland, ook waar het de geschiedenis van de heksenprocessen betreft.

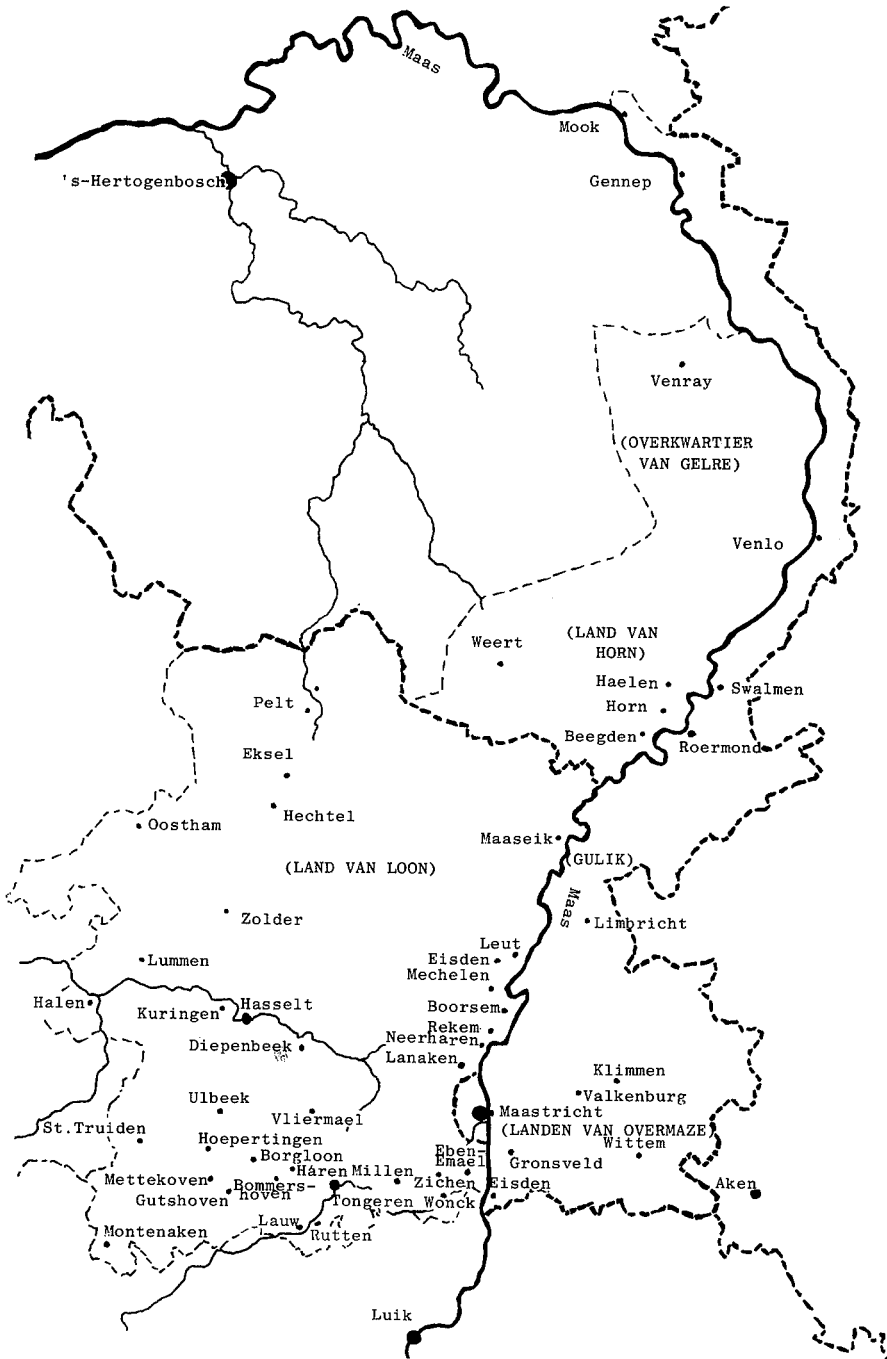
Mogelijk heeft de voormalige verbrokkeling ertoe bijgedragen, dat een aantal enthousiaste liefhebbers in 1863 Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) oprichtten, 'om de wetenschap ook over Nederlands-Limburg te doen schitteren, om toch maar te verhoeden, dat ons dierbaar gewest zou achterstaan bij de andere provincies', zoals pater P. Albers s.j. het 65 jaar later memoreerde. Zijn opgewekte uitspraak 'dat zij hierin ook (werkelijk) geslaagd zijn' was al te optimistisch. Niettemin werd door LGOG en de uitgave van enige historische tijdschriften de romantisch-historische belangstelling die in de regio aanwezig was in vaste banen geleid². Bovendien werd in 1866 een Provinciaal Archief in (Nederlands-) Limburg opgericht. De belangstelling voor de heksenprocessen kwam daarna in diverse publicaties tot uiting³.

In 1868 publiceerde kapelaan Jos Habets, de latere rijksarchivaris in Limburg (1881-1893), in de *Publications* een 'Bijdrage tot de geschiedenis der heksenprocessen in het Land van Valkenburg'. Dit nogal summier artikel werd gevolgd door een drietal publicaties van de hand van J.B. Sivré, rijksarchivaris van het voormalige Overkwartier te Roermond. Deze hadden betrekking op het vroegere Opper-Gelder en liepen tamelijk parallel met datgene wat Molhuijsen⁴ circa twintig jaar eerder had beschreven. Een waardevolle aanwinst was in 1879 een bijdrage van Egidius Slanghen. In een beschrijving van het graafschap Horn besteedde hij twaalf bladzijden aan de aldaar voorgekomen processen, voorzover ze hem bekend waren. Slanghen, lange jaren burgemeester van Hoensbroek en Nieuwstadt, was als historicus net als zijn neef Habets een autodidact. Hij heeft echter in de negentiende-eeuwse geschied-

² P. Albers s.j., 'Over het nut van geschiedenis en oudheidkunde in het algemeen en vooral voor Limburg', *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg* (hierna genoemd *Publications of PSHAL*) 65 (1929) 9. Voor de eerste jaren van LGOG en de ontplooiende activiteiten zie P. Albers. Het jaarboek *Publications* dateert van 1864, het tijdschrift *De Maasgouw* van 1879. Andere tijdschriften uit die tijd zijn inmiddels opgeheven. Voor de ontwikkeling van de Limburgse geschiedschrijving zie o.a. W.J. Alberts, 'Perspectieven voor de regionale geschiedschrijving in Limburg', *PSHAL* 101 (1965) 29-38; P.C. Boeren, 'Kritische beschouwingen bij het werk van enige Limburgse geschiedschrijvers der laatste honderd jaren', *PSHAL* 100 (1964) 17-69; G.H.A. Venner, 'Aan de wieg van "De Maasgouw"', *De Maasgouw, tijdschrift voor Limburgse geschiedenis en oudheidkunde* 100 (1981) 67-73.

³ Voor de hierna genoemde regionale literatuur zie de bijgevoegde literatuurlijst, p. 93-94.

⁴ P.C. Molhuijsen, 'Bijdrage tot de geschiedenis der heksenprocessen in Gelderland', *Bijdragen voor de vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, nieuwe reeks, 1 (1857-1859) 200.

schrijving van zijn gewest enige studies geproduceerd, die niet alleen omwille van de letterlijke weergave van originele teksten nog steeds van belang zijn. Ook de provinciale archivaris G.L.D. Franquinet (1866-1880) schreef over 'heksen' (1880). Als laatste in deze rij van vroege studies betreffende Nederlands-Limburg moet hier de Limburger Joseph Daris worden genoemd. In zijn standaardwerk *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le 16e siècle* (1884) wijdde deze Luikse seminarieprofessor een hoofdstuk aan 'les sorcières' in het prinsbisdom Luik, welke gegevens vijftig jaar later door Bax gedeeltelijk werden verwerkt.

In Belgisch-Limburg deed zich een soortgelijke ontwikkeling voor, zij het dat ze na een vroeg begin pas later werkelijk op gang kwam⁵. De eerste rijksarchivaris van Hasselt, Henri van Neuss, opende de reeks met een beschrijving van een massa-proces in Oostham (1870). Over een ander groot proces, dat van Kuringen, publiceerde A. Hansay (1913). Hij kon hierbij gebruik maken van de circa 450 getuigenverklaringen afgelegd voor de schepenbank van Kuringen ter voorbereiding van een te openen onderzoek, een 'Gemeyn inquisitie oft inqueste voir ons scenen van Curingen ten loenschen recht'. Het schijnt dat de rechtsrollen van Kuringen en de zestiende-eeuwse papieren van het hooggerecht van Vliermael verloren zijn gegaan. In ieder geval kon Hansay de uiteindelijke afloop van het proces niet weergeven. Lyna, die als de grondlegger geldt van de geschiedschrijving van het graafschap Loon, beschreef in 1913 een epidemisch proces te Lummen dat zich in 1614 had afgespeeld. Zeven jaar later publiceerde hij in het Belgische tijdschrift *Limburg* een reeks artikelen onder de titel 'De rechtspleging inzake heksenprocessen in 't graafschap Loon' (1920). Dit opstel staat binnen de Limburgse historiografie van de heksenprocessen op een eenzame hoogte wat inhoud, visie en objectiviteit aangaat. Met de latere aanvullingen van pastoor Robijns (1922) over het plaatsje Rutten en van M. Frère (1953) voor de Vrijheid Tongeren vormt het een waardevol overzicht van rechtsgang en processen in het graafschap Loon.

Met deze beschrijving van de aanvang van het onderzoek naar het heksenproces in de beide Limburgen zijn wij eigenlijk ook aangeland bij het einde. Want ofschoon de regionale belangstelling voor het onderwerp latent aanwezig blijft, wordt er na 1920 feitelijk weinig origineels meer gepubliceerd. Vanaf het einde van de negentiende eeuw (Nederlands-Limburg) en de jaren twintig van deze eeuw (Belgisch-Limburg) vervalt de studie der heksenprocessen tot een weergave van incidenteel gevonden gegevens of tot het herkauwen van vroeger gepubliceerd materiaal, soms met toevoeging van enkele kleinere nieuwe feiten.

⁵ Voor de ontwikkeling van de Belgische wetenschappelijke geschiedschrijving zie: J. Cuvelier, 'Honderd jaar historiografie', *Verlagen en mededelingen der Koninklijke Vlaamse Academie voor taal- en letterkunde* (1930) 423-476.

Daaruit blijkt dan, dat men de moeite heeft genomen zelf de genoemde vindplaatsen nog eens na te lopen. Zo heb ik de indruk dat rijksarchivaris Flament in zijn 'Limburgsche geschied- en oudheidkundige schetsen no. 5' (1916) heeft gesteund op het artikel van zijn collega Sivré (1879). Dit geldt ook voor Jan Verzijl in zijn artikelen in het tijdschrift *De Nedermaas* (1934-35). Beiden droegen nieuwe gegevens aan, maar van een wezenlijk historische vraagstelling of conclusie was geen sprake. Het lijkt er meer op, dat tot vermaak van het lezerspubliek een aantal oude bekenden nieuw leven werd ingeblazen.

Het is frappant te merken dat net als in de buitenlandse literatuur over heksenprocessen, ook in de Limburgse historiografie een cesuur valt aan het begin van de jaren twintig. Het internationale onderzoek zou door de nieuwe probleemstellingen van Margaret Murray en Evans-Pritchard over het dode punt worden heengeholpen⁶. In Limburg lijkt de belangstelling voor het onderwerp bij de professionele historicus geheel weg te vallen, alsof het antwoord op alle vragen is gevonden, het materiaal ten volle is uitgepuurd. Die gegevens over Limburgse heksenvervolgingen die na 1920 gepubliceerd worden, zijn toevalstreffers: een mededeling in een gichtboek gevonden tijdens genealogisch onderzoek, een paar regels in een kroniek, een procesakte die plotseling te voorschijn komt en zonder verder commentaar min of meer letterlijk in druk wordt gegeven. Zij dienen slechts ter illustrering van de geschiedenis van eigen dorp of stad. Waar Lyna (1957) opmerkt, dat de Belgisch-Limburgse geschiedschrijving te zeer op vakgenoten is gericht, waardoor het gebrek aan belangstelling bij het publiek wordt verklaard, moeten wij voor Nederlands-Limburg wel constateren, dat na 1920 de antiquarische geschiedschrijving de meer wetenschappelijke heeft verdrongen⁷. Een probleem in het Limburgse is naast het amateurisme het particularisme, het gebrek aan interregionaal denken, kortom de overtuiging, dat de plaatselijke situatie uniek is geweest. Ongetwijfeld kan dit verklaard worden uit de ontstaansgeschiedenis van de huidige provincie. Terecht echter eiste Lyna dat de schrijver van de omstreeks de jaren vijftig en ook nu weer zeer populaire stads- en dorpsgeschiedenissen 'over de omwalling durft heen te kijken en de rol, die de stad in het land vervulde, belicht'⁸.

⁶ Vgl. I. Sch ffer, 'Heksengeloof en heksenvervolging, een historiografisch overzicht', *Tijdschrift voor geschiedenis* 86 (1973) 215-235; M. Murray, *The witch-cult in Western Europe* (Oxford 1921); E.E. Evans-Pritchard, *Witchcraft, oracles and magic among the Azande* (Oxford 1937).

⁷ J. Lyna, 'De Limburgse historiografie, enkele overwegingen', in: *Liber amicorum, aangeboden aan Meester Jan Gruyters...* (Hasselt 1957), 405.

⁸ J. Lyna, 'Limburgse historiografie', 405-407; zie ook W.J. Alberts, 'Perspectieven', 36 en A.M. van der Woude, 'Geschiedenis in veelvoud', *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg, jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum Limburg* 21 (1976) 26. Sinds de jaren zestig is het beeld overigens succesvol bijgekleurd door de professionele geschiedschrijving, met uitgaven als de *Maaslandse Monografieën*, de *Werken van het LGOG* en het jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum Limburg.

De ontoegankelijkheid van het bronnenmateriaal is mede oorzaak van het gebrek aan oorspronkelijk onderzoek. De primaire bronnen, de processtukken dus, dragen de meest authentieke gegevens aan⁹. Juist in Nederlands-Limburg zijn veel archieffondsen lange tijd ontoegankelijk geweest. De grote omvang van het materiaal, de staatkundige verbroekeling van het gebied, de verdeling over honderden jurisdicties, de 'ballingschap' van belangrijke archieven in den vreemde en de late overdracht hiervan aan het Rijksarchief in Limburg (RAL) te Maastricht, zijn enkele factoren die het gebruik van de bronnen lange tijd hebben gehinderd. De sinds de oplossing van de Roermondse Archiefwestie (1901) aan het RAL overgedragen archieven van het Overkwartier zijn eerst sinds kort gedeeltelijk beschreven¹⁰. De schepenbanken van het Land van Horn, van de Landen van Overmaze en diverse andere gebieden werden reeds eerder geïnventariseerd. Toch zijn er nog genoeg witte vlekken op de kaart, zoals de schepenbanken van de kleinere vrije rijksheerlijkheden en de 200 meter juridisch archief van Maastricht¹¹. Men moet zich bij dit alles realiseren, dat werkelijk grondig onderzoek naar de Limburgse geschiedenis ondanks de teruggave van bepaalde fondsen altijd zal dwingen tot archiefbezoek in het buitenland: Düsseldorf, Keulen, Brussel, Parijs, Simancas, etcetera. Naast alle problemen van het Nederlands-Limburgse archiefwezen heeft in bepaalde regio's ook de moeilijke leesbaarheid van het Oostnederlandse schrift bijgedragen tot de geringe belangstelling voor Limburgse heksenprocessen.

Het terrein van de Limburgse historiografie overziend krijgt men de indruk, dat er van systematisch bronnenonderzoek in de laatste honderd jaar geen sprake is geweest. De eerste schrijvers waren veelal rechtshistorici en/of archivariissen die aansloten bij een (inter)nationale belangstelling voor heksenvervolgingen. Zij hebben hun werk goed gedocumenteerd en van duidelijke bronnenopgaven voorzien. In Belgisch-

⁹ Bij de interpretatie van processtukken doet men er goed aan te bedenken, dat zij niet direct de ideeën van de gearresteerde weerspiegelen. Ongetwijfeld zijn zij óók de neerslag van datgene, wat door de secretaris van de schepenbank uit de ondervragingen werd opgetekend. Dit was bij de vaak lange tortuurzittingen vrijwel zeker een selectie van de gedane uitspraken en bekentenissen. Zie hierover ook E.W. Monter, 'The historiography of European witchcraft: progress and prospects', *Journal of interdisciplinary history* 2 (1971-72) 447.

¹⁰ G.H.A. Venner, *Inventaris van de Staten van het Overkwartier van Gelder* (Maastricht 1980). Momenteel werkt Venner aan een inventaris van de hoofdvonnissen van het Hoofdgerecht van Roermond vanaf de zestiende eeuw. Voor een vroegere periode zie: K.J.Th. Janssen de Limpens, *Geldersche wijssnissen van het hoofdgerecht te Roermond 't Nye Boeck', (1459-1487)* (Utrecht 1953).

¹¹ De getypte inventaris van Horn dateert uit 1946 en is van de hand van A. Delahaye. De Landen van Overmaze, een zeer uitgebreid fonds, werd geïnventariseerd door J.M. van de Venne, getypte inventaris. Een overzicht van schepenbankarchieven is te vinden in: G.W.A. Panhuysen, 'Overzicht van de archivalische bronnen voor de geschiedenis van Limburg, bewaard in het Rijksarchief in Limburg te Maastricht', in: *Limburg's verleden, geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815* (Maastricht 1967) II, 704-780. Te Maastricht is mr. Th.J. van Rensch, chartermeester en plaatsvervangend gemeente-archivaris, begonnen met de inventarisatie van het indivies Laaggerecht.

Limburg is met meer professionalisme en vrucht gewerkt dan in het Nederlandse gewest. Anderzijds waren de problemen van het Nederlands-Limburgse archiefwezen van niet gewone aard. De twintigste eeuw bracht in Limburg een vloed van de 'anecdotisch getinte geschriften'. Zoals Anton Blok het zo treffend formuleerde voor de Bokkerijders en wat hier mutatis mutandis óók geldt voor de heksenprocessen, beperkte 'de systematiek zich gewoonlijk tot een regelmatig verzuim de gebruikte bronnen aan te geven... Elke onderzoeker is weer begonnen op het punt waar zijn voorganger was aangevangen – zonder overigens veel verder te komen'. Deze literatuur brengt weinig nieuwe ontwikkelingen. 'Het ontbreekt vooral aan duidelijke vragen die het onderzoek richting kunnen geven. Om die reden mist men ook een met feiten ondersteund betoog... Ook de onderzoeker die zich thans in het verschijnsel wil verdiepen, zal geheel opnieuw moeten beginnen, dat wil zeggen bij de... processtukken'¹².

Enige numerieke resultaten

De bestaande literatuur over Maaslandse heksenprocessen is ondanks verouderde of ontbrekende interpretaties van waarde bij een inventarisatie in ruimte en tijd¹³. Bij het vergaren van de feitelijke gegevens die deze literatuur bevat, heb ik slechts de periode 1580-1620 uitputtend behandeld. Het totaal van 292 gevonden processen zou bij bronnenonderzoek waarschijnlijk aanzienlijk in aantal toenemen: het is niet aan te nemen, dat met name rechts van de Maas, waar weinig gericht onderzoek werd gedaan, hele regio's van het geloof aan heksen en van heksenprocessen verschoond zouden zijn gebleven, terwijl zowel op aanpalend Duits als Belgisch- en Nederlands-Limburgs gebied met een zekere regelmaat gevonnist werd. Dat veel processen onopgemerkt bleven, blijkt wel uit de resultaten van archiefonderzoek in Maastricht, waarop ik hierna zal terugkomen.

Bij het opnemen van gegevens heb ik mij in geografisch opzicht beperkt tot het gebied ten zuiden van Venlo en ten noorden van de taalgrens. Deze loopt ongeveer gelijk met de zuidgrens van het graafschap Loon (Belgisch-Limburg) en de huidige Nederlandse provincie Limburg. In de literatuur blijkt een duidelijk accent te liggen op Belgisch-Limburg en vooral de in het zuiden langs de Maas liggende vrije rijksheerlijkheden. Van de 48 met name genoemde schepenbanken zijn er slechts zestien op thans Nederlands gebied gelegen. De overige 32 zijn voornamelijk Loons: kwantitatief zijn de vrije rijksheerlijkheden Re-

¹² A. Blok, 'Over de beroepen der Bokkerijders in de landen van Overmaze', *Tijdschrift voor criminologie* 20 (1978) 154. Gunstige uitzonderingen vormen de monografie van Verbois over Reken en het voor een breed publiek geschreven artikel van Hartmann (1977), zie literatuurlijst. Beide auteurs putten rechtstreeks uit de archieven.

¹³ Vgl. Van der Woude, 25 noot 8.

kem (met Boorse en Neerharen), Mechelen aan de Maas en Lanaken (waartoe Pietersheim behoorde) oververtegenwoordigd. Andere zoals het op de Belgische Maasoever gelegen Eisden aan de Maas en Leut, en het nu Nederlandse Stein en Echt worden niet genoemd. Dat geldt ook voor noordelijker gelegen vrije rijksheerlijkheden. Dat wil mijns inziens niet zeggen, dat deze streken geen processen hebben gekend, maar dat er gewoon nooit onderzoek naar gedaan is. In een enkel geval zijn de relevante archieven verloren gegaan¹⁴.

Uit de onderzochte literatuur blijkt dat de vroegste processen in het Limburgse Maasland dateren uit de jaren twintig van de zestiende eeuw. Tot 1550 nemen zij iets in aantal toe. Een hoogtepunt tekent zich af na 1590 en een absolute piek in het tweede decennium van de zeventiende eeuw. Na 1614 wordt het aanmerkelijk rustiger, ofschoon zowel in Belgisch- als Nederlands-Limburg voornamelijk endemische processen blijven voorkomen¹⁵. Door de beperking van het literatuuronderzoek in tijd en ruimte mogen deze cijfers echter niet als absoluut worden gezien.

Tabel 1. Uit de literatuur bekende heksenprocessen in het Maasland, 1520-1690.

decennia	totaal aantal processen	decennia	totaal aantal processen
1520-29	7	1600-09	16
1530-39	15	1610-19	121
1540-49	12	1620-29	32
1550-59	8	1630-39	14*
1560-69	3	1640-49	5*
1570-79	4	1650-59	2
1580-89	13	1660-69	6*
1590-99	28*	1670-79	9
		1680-89	1

* In deze jaren vallen processen waarbij van 'verschillende' of 'enige' veroordelingen sprake is. Om dergelijke gegevens toch numeriek te kunnen verwerken heb ik deze 'geschat' op tenminste twee processen. Het kan dus in feite om meer gevallen gaan.

¹⁴ Vgl. Henkes, 61, over heksenprocessen in het Land van Weert, zijns inziens verloren gegaan door stadsbranden. E. Pauls, 'Zauberwesen und Hexenwahn am Niederrhein', *Beiträge zur Geschichte des Niederrheins, Jahrbuch des Düsseldorfer Geschichts-Vereins* 13 (1898) 183. Lyna, 'Rechtspleging', 101, vermoedt kwaad opzet, maar weet er geen verklaring voor. Zie ook: Slanghen, 71.

¹⁵ Endemisch, dat wil zeggen, dat zij met een zekere regelmaat tussen diverse andere rechtszaken door als 'gewone' strafzaken behandeld worden. Dit in tegenstelling tot epidemische processen, die leiden tot een sneeuwbaaleffect met steeds meer aangeklaagden en nieuwe beschuldigingen. Men noemt dit ook wel paniekprocessen. Vgl. Schöffers, 217.

Op het eind van de zeventiende eeuw blijkt alles voorbij: uit de periode 1680-1725 is mij slechts één geval bekend. Curieus zijn dan nog de heksesluiters: drie processen in 1725-26, waarvan dat van Cathelèyn Wecks in 1725 voor het huidige België het laatste schijnt te zijn geweest met dodelijke afloop. In Nederlands-Limburg ligt dat minder duidelijk. De laatste mij bekende doodvonnissen behoren tot de reeks processen in Beegden (1636-37). In 1649 is dan nog het dochtertje van Reyner Reyntjens onthoofd en verbrand te Gangelt, een dorpje, dat nu even ten noorden van Schinveld op Duits gebied ligt. In 1674 werd te Limbricht Entgen Luyten in de gevangenis gewurgd gevonden. Volgens de lijk-schouwer was het geen zelfmoord, want uit de omstandigheden kon hij niet anders concluderen 'ende suspiceren... dan dat de selve vrouwe gestranguleert ofte verworcht is...'. Wie het ook gedaan had, het lijk werd zoals gebruikelijk begraven onder de galg¹⁶. Dit was het laatste proces op grondgebied dat heden ten dage tot Nederlands-Limburg behoort.

Zoals wij al zagen ligt het zwaartepunt van de Maaslandse heksenvervolgingen tussen 1580 en 1630. Dit is de tijd waarin het bestuur in de koninklijke (zuidelijke) Nederlanden steeds sterker werd gecentraliseerd en de Contra-reformatie met kracht ter hand genomen. In mindere mate gold dit ook voor het prins-bisdom Luik. Recent bronnenonderzoek heeft uitgewezen, dat met name in Roermond en Maastricht deze factoren een rol hebben gespeeld¹⁷. Vooral na 1590 is het aantal processen toegenomen, mede doordat kleine epidemische vervolgingen ontstonden (Grathem bij Borchloon, 1592). In hoeverre deze werden beïnvloed door de ordonnanties tegen toverij uitgevaardigd te Brussel (1592 en 1595) is vooralsnog niet duidelijk.

Een 'epidemie' in de vrije rijksheerlijkheden bij Maastricht (1591) is aan het licht gekomen door recent archiefonderzoek in het Brabants Hooggerecht van deze stad. Uit de literatuur blijkt er weinig van (zie bijlage) en al helemaal niet dat er door de bekentenissen van elders gerecrueteerden in Maastricht andere processen op gang kwamen. De bijlage vermeldt voor Maastricht twintig uit de literatuur bekende processen. Archiefonderzoek heeft dit getal echter reeds verdubbeld, terwijl het nog op afronding wacht. De steden van het Limburgse Maasland (Maastricht, Roermond) zijn wat betreft het voorkomen van heksenprocessen enigszins vergelijkbaar met de grote Brabantse steden. In Mechelen schijnt de vervolging in 1592 te beginnen. In Brussel ligt het

¹⁶ Vgl. F. Vanhemelryck, 'Bijdrage tot de studie van de heksenwaan in de Zuidelijke Nederlanden van de 15de tot de 17de eeuw', *Volkskunde* 82 (1981) 40, die als voorlopig laatste verbranding het proces te Sinaai aanneemt (1684). Citaat bij De Wit, 426.

¹⁷ L. Dresen-Coenders, 247-265 en passim. I.M.H. Evers, 204, over de rol van de Gemeyne Inqueste.

zwaartepunt tussen 1592 en 1601. Te Leuven begint men in 1600 en doen de meeste gevallen zich voor tussen 1600 en 1612. Deze drie Brabantse steden vertonen onderling een grote gelijkenis in de procesdynamiek¹⁸. In Maastricht zien wij een soortgelijke ontwikkeling: de meeste processen spelen zich af tussen 1599 en 1612 (= waarschijnlijk het laatste doodvonnis), waarna een tiental andere verspreid is over de jaren tot 1632, wanneer de stad de Spaans/Brabantse helft van de Brabants-Luikse tweeherigheid verwisselt voor de Staatse van de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën. De tweede grotere stad in de regio, Roermond, heeft een slechte reputatie door het epidemische proces uit 1613 waarbij, in de stad en in het verdere Overkwartier van Gelder tezamen, 64 heksen zijn verbrand. Wanneer men echter de waarschijnlijk veertig te Roermond geëxecuteerde, maar gedeeltelijk niet-Roermondse slachtoffers aftrekt van het totaal, dan blijken slechts 23 processen over te blijven: veertien in de zestiende en negen in de zeventiende eeuw¹⁹.

In het gehele Maasland hebben zich vooral op het platteland grotere procesreeksen voorgedaan. Midelfort en Monter hebben respectievelijk voor Zuidwest-Duitsland en de Frans-Zwitserse grensstreken getracht dergelijke epidemische reeksen onderling numeriek te onderscheiden²⁰. Beider indeling is arbitrair, maar MonTERS onderzoeksterrein heeft juridisch gezien veel overeenkomst met het Maasland: de Jura was eveneens opgedeeld in talrijke kleine jurisdicties, zodat het interessant is zijn indeling als werkhypothese op onze streken toe te passen. Wij krijgen dan het volgende beeld:

¹⁸ Vanhemelryck, 38 noot 16. De recente archiefvondsten werden niet in de bijlage verwerkt.

¹⁹ Over de Roermondse processen is in 1965 een ongepubliceerde doctoraalscriptie geschreven, die in fotocopie aanwezig is in het Rijksarchief in Limburg en in de Stadsbibliotheek te Maastricht. De daarin vermelde namen zijn verwerkt in de bijlage. De scriptie is nu achterhaald door het onderzoek van L. Dresen-Coenders. Zij noemt in aanvulling op de bijlage nog drie vrouwen, die in 1618-19 zijn gevlucht (304, noot 34). Speciale aandacht vraagt zij voor laster- en beledigingsprocessen (240-246). De volkskundige aspecten van de processen in het Overkwartier zijn momenteel het werkterrein van de etnoloog J. Still (Köln).

²⁰ H.C.E. Midelfort, *Witchhunting in Southwestern Germany, 1562-1684; the social and intellectual foundations* (Stanford (Cal.) 1972), onderscheidt een grote heksenjacht, waarbij twintig of meer terechtstellingen gedurende één jaar plaatsvinden, en de kleine paniekprocessen met tot twintig verdachten. E.W. Monter, *Witchcraft in France and Switzerland; the borderlands during the Reformation* (London 1976), beschouwt als kleine paniekprocessen, die processen waarbij vier tot tien mensen werden gearresteerd over een periode van acht tot veertien maanden. Grotere vervolgingsgolven deden zich niet voor behalve te Genève (1571-72).

Tabel 2. Lijst van epidemische processen in het Maasland

Jaar	Schepenbank	Doodstraf	Andere straf	Onbekend	Totaal
1539	Montenaken e.o.	10			10
1540	Kuringen	1	5		6
1555	Kuringen			6	6
1587	Roermond			6	6
1592	Grathem/Loon (+ Ulbeek, Houptertingen, Haren/Bommershoven)	8	3	4	15
1610	Rekem (waarbij Boorseem en Neerharen)	16	2		18
1611	Grathem/Loon	3	4	5	12
1613	Eijsden	5	6		11
1613	Roermond	39		1	40
1614	Lummen	4	1	7	12
1616	Oostham	2		10	12
1622	Haelen (en overig Land van Horn)	24	1		25
1636-37	Horn, Beegden (en overig land van Horn)	5	1		6
1637-40	Canne, Luik en Emael	4		2	6
1679	Rutten	3	3		6

Volgens Monters opvatting zouden we deze vijftien procesgroepen in negen grote en zes kleine paniekreacties moeten indelen. Maar het beeld is wel wat vertekend. Monter gaat uit van processen, die zich in heel kleine jurisdictiegebieden afspelen. Bekijken we echter tabel 2 dan valt op dat het relatief grote gebied van het Overkwartier van Gelder slechts door Roermond wordt vertegenwoordigd. De gegevens voor deze streek zijn nog steeds te onvolledig om nu reeds serieus te worden geïnterpreteerd. De aanduiding 'Land van Horn' omvat vijf tot zeven schepenbanken, waarover de getelde processen zouden moeten worden verdeeld. Hetzelfde geldt voor de vrije rijksheerlijkheden en Loon. Onze kennis is te globaal om een betrouwbare analyse mogelijk te maken.

Interessanter acht ik de 'closed panics', waarbij de eerste beschuldigingen aantoonbaar leidden tot een hele keten van denunciaties, die onderling samenhangen. Grathem (1592), Canne (1637) en ook Roermond (1613) kennen een dergelijk sneeuwbaaleffect, hoewel wij in het laatste geval de rode draad bij gebrek aan gegevens niet kunnen blijven volgen. Hoeveel archiefonderzoek kan opleveren, blijkt uit nieuwe gegevens gevonden in het dossier van Erm van Beek, uit Maastricht verbannen in 1591. Haar proces is aangespannen na een met de dood bevestigde denunciatie door Geet Crijns te Pietersheim, een naam die in de bijlage

niet voorkomt. Behalve Erm heeft Geet nog vier vrouwen aangebracht, die op haar beurt drie anderen verklikten. In totaal hangen hier voor zover bekend negen processen samen, waarvan acht speelden in de dicht aan Maastricht grenzende vrije rijksheerlijkheden Pietersheim (3), Rekem en Neerharen (3) en Maasmechelen (2). Verband met het vrijwel gelijktijdige proces van Jehen Kremers (Rekem 1591-1592) heb ik nog niet kunnen leggen. Al deze processen, dat van Erm uitgezonderd, eindigden met de dood. Van één is de uitslag niet bekend.

Dat Erm van Beecks vonnis afweek kwam, doordat zij ondanks tortuur niet wilde bekennen. Bij 102 van de 292 uit de literatuur bekende processen heb ik kunnen aantekenen of de aangeklaagde zich schuldig heeft verklaard of halsstarrig is blijven ontkennen. Wanneer men tabel 3 bekijkt valt het op hoe zeker terechtstelling was bij toegeven. Drieënzestig heksen werden terechtgesteld, slechts twee kregen een afwijkende straf. Laten wij de ontsnapten en de 'onbekenden' procentueel buiten beschouwing dan blijkt, dat bij bekennen 96,9% op de brandstapel belandde²¹.

Bijna alle bekentenissen werden verkregen door middel van pijnlijk verhoor. Om een goed beeld te krijgen van de graad van tortuur zal in een nader onderzoek het geldende Loons, Luiks, Brabants en Rijksrecht moeten worden vergeleken. In grote delen van het Limburgse is Keizer Karels Carolina (1532) nooit officieel ingevoerd, hetgeen tot op zekere

Tabel 3. Strafmaat voor bekenners/ontkenners in Maaslandse heksenprocessen

bekenners	totaal	%	ontkenners	totaal	%
terechtgesteld	63	86,3	verbanning	11	37,94
overleden*	1		boete	8	27,58
huisarrest	1	13,7	meer tortuur**	2	34,48
ontslagen	1		huisarrest	2	
ontsnapt	3		overleden	1	
onbekend	4		ontslagen	3	
			onbekend	2	
	73	100		29	100

* overleden in gevangenis, waarschijnlijk na hevige tortuur.

** meer tortuur betekent slechts, dat het proces werd voortgezet. Afloop onbekend.

²¹ Het artikel van Indekeu uit 1979 kwam mij eerst na afsluiting van dit literatuuronderzoek onder ogen. De auteur komt voor (Belgisch-) Limburg tot 118 processen (ikzelf tot 190), zij het uit niet geheel dezelfde literatuur. Hij verdeelde de procesafloop als volgt: 22 onbekend, 12 vrijgesproken, 73 maal de vuurdood en 6 verbanningen. Overigen overleden, boete etc.

Tekening in rood krijt op kalksteen in mergelgroeve van Sint-Pietersberg-complex. Stelt vrouw (?) voor die haar ziel aan de duivel verkoopt (tweede helft zestiende eeuw). 80 × 60 cm. Foto E. de Grood, Natuurhistorisch Museum Maastricht.

hoogte ook geldt voor de *Criminele Ordonnantien* van Philips II (1570). Beide wetboeken behelsden beperkende bepalingen over de toepassing van de tortuur. Lyna merkt op, dat in de Loonse heksenprocessen vóór 1600 aan de tortuur geen enkele limiet werd gesteld. Zes of meer pijnigingen achter elkaar zijn bekend. Soms stierf het slachtoffer onder de handen van de beul. In Tongeren werd een vrouw gedurende twaalf uur (!) aan de ladder gehangen. Elders werden hoogbejaarden wel enigszins ontzien of was de beul onwillig foltering toe te passen. Lijn Jehaes bleef in juli 1668 ontkennen tijdens de pijniging. Tenslotte staakte de beul het hangen aan de ladder uit compassie met de tachtigjarige, 'vresende dat die selve onder zijn handen zou sterven'²².

Verbanning was de meest voorkomende strafbepaling wanneer men een van toverij verdachte persoon niet tot een bekentenis kon brengen, maar het was geen 'makkelijke' straf. De banneling zocht onderdak,

²² Lyna, 'Rechtspleging', 86. Frère, 31-32.

maar dat was vaak niet te vinden. Hij was in elke woongemeenschap een buitenstaander (zelfs als hij bij familie terecht kon) en daardoor kwetsbaar. Een banneling omwille van een beschuldiging van toverij was een potentieel slachtoffer bij een heksenjacht in de nieuwe woonomgeving. Ook in het Maasland zijn hiervan voorbeelden te vinden. Veel bannelingen trachtten dan ook voortijdig terug te keren. Voor hedendaagse begrippen lijkt een verbanning van circa drie maanden (Baets Crentjens, op 22 juni 1525 tot 'heyldom kermisse' in september uit de stad Maastricht gebannen) niet zo lang. Maar ook bepalingen van een jaar en een dag, tien jaar of levenslange verbanning kwamen voor. Zij die trachtten terug te keren, riskeerden alsnog een zekere dood. Men mag het dan ook best als een gunst zien, dat Marie Ganen uit Lummen (1614) haar drie jaar verbanning omgezet kreeg in gevangenisstraf.

Over de sociale status van de slachtoffers is voor het Limburgse weinig bekend. De Maaslandse heks schijnt meestal een vrouw te zijn geweest, tamelijk onvermogen en relatief oud. In hoeverre zij gehuwd, weduwe of oude vrijster was, is vooralsnog niet duidelijk; archiefonderzoek moet hier meer licht verschaffen. Onder de 292 processen zijn er 22 tegen mannelijke heksen, ongeveer twaalf procent van het totaal. De onzekerheid over de interpretatie van voornamen in de geïsoleerd overgeleverde gegevens en de variatie in de schrijfwijze nopen tot voorzichtigheid wat betreft de waarde van zulke berekeningen.

Tabel 4. Lijst van mannen in Maaslandse heksenprocessen

naam	jaar	naam	jaar
Peter Hammelarts	1540	Jan van Ool	1613
Geert Sceytens	1540	Hendrik uit Melick	1613
Vranck Paesmans	1540	Leonard Eschers	1613
Tysen van Heer	1555	Lenart Exchartz*	1613
'bohémien'	1591	Peter Grieten**	1616
echtgenoot Ellen Cuppens	1592	Jan Monis	1616
Johan Prickelken	1605	Petrus Sybrecht	1618
Jan le Loup	1607	Hendrik Custers	1622
Johan van Uffelt	1609	Merten Coecken	1622
Jan Guyens	1611	Daen Tits	1726
(man in Eysden)	1613	Thonissen	1726

* Lenart Eschartz is mogelijk dezelfde als de voorgaande.

** Peter Grieten werd er met zijn twintig jaren van beschuldigd de 'boel' (= duivelsgezel) van Catlijn Pleers te zijn. Catlijn zal zo'n jonge duivel wel als een gunst gezien hebben: zij was over de zeventig!

Belangwekkend is, dat in mannenprocessen haast altijd andere overtredingen meespeelden. Behalve maleficium (= schadelijke toverij) had men meer profane zonden op zijn kerfstok zoals overspel, diefstal, verkrachting, moord of brandstichting. De in 1591 veroordeelde 'bohémien' werd levend verbrand 'pour avoir pratiqué la sorcellerie et volé des bijoux'. Diefstal alleen zou gestraft zijn, maar niet met de brandstapel.

Kinderen werden, op één uitzondering na, in het Maasland slechts als slachtoffers gezien, nooit als actieve tovenaars, zoals bijvoorbeeld het geval was in Zuidwest-Duitsland, Waals-België, Amersfoort en elders. De verdenking van toverij kon zich soms uitstrekken tot bloed- en aanverwanten. Wanneer iemand in de familie veroordeeld was kon de lokale slechte naam tot volgende processen leiden. Ook was zo'n familie bij afgedwongen denunciaties een voor de hand liggende keuze. Bloed- en aanverwantschap komen in circa tien procent van de Maaslandse processen voor. In tien gevallen betreft het moeder en dochter, één keer een echtgenoot. In de overige twintig processen gaat het om zusters of nichtjes. Het zou de moeite waard zijn dit in een archiefstudie te toetsen aan Midelforts vijftig procent. Wel denk ik dat het percentage familie en verwanten bij endemische processen lager zal liggen, omdat de presie tot denunciatie dan minder groot schijnt te zijn geweest.

Het was mijn bedoeling mij uit de literatuur een beeld te vormen van de heksenvervolging in de Maasstreken. Veel meer dan de verwerkte numerieke gegevens kon de bestaande literatuur echter niet opleveren. De moderne vraagstelling en werkwijze vinden slechts weinig houvast. 'Men giet geen nieuwe wijn in oude zakken' is een bekende zegswijze. Men kan haar in dit geval echter ook omdraaien: deze oude gegevens, hoe vlijtig ook verzameld, lenen zich niet wel voor nieuwe interpretaties. De serieuze onderzoeker zal opnieuw naar de bronnen moeten gaan.

Maastricht 1984

Summary

Hundred years of regional historiography on Maasland witch trials

'Limburgs Maasland' is an unofficial name for the lands that skirt the Meuse river from Eysden to Mook, the southernmost and northernmost towns in the Dutch province of Limburg. The southwestern half of 'Limburgs Maasland' now belongs to Belgian Limburg, but under the Ancien Régime 'Limburgs Maasland' as a whole had the same econo-

my, popular culture, and experience of religious upheaval (despite considerable political diversity). Hence it should be studied as an integral unit.

Though the chaotic amalgamation of seigniorial archives still frustrates systematic research into sources on witchcraft trials, archivists and local historians in Dutch and Belgian Limburg have during the past hundred years tracked down the records of some 300 trials held in 40 local courts over a period of two centuries (1522-1726). About half of the cases were 'endemic', the rest 'closed panic' trials. Between 1580 and 1632, persecution peaked in the singular witch craze of Roermond where 64 people were executed in 1613.

Torture was considered a legitimate means to encourage confession and confession led almost invariably to execution by burning (after strangulation), banishment, or fines – though some persons accused were later released. Roughly 12 percent of these trials were of men and of the accused, about 10 percent were blood relations. It remains to be seen whether these findings will be corroborated after the archives have been fully and systematically examined.

Literatuur

- Baptist, J., 'De heks van Viversel, die niet verbrand werd', *Limburg* 58 (1979) 1-10.
- Baschwitz, K., *Hexen und Hexenprozesse; die Geschichte eines Massenwahns und seiner Bekämpfung* (München 1963) 336-339: heksenproces 1613 te Roermond.
- Bax, W., *Het protestantisme in het bisdom Luik en vooral te Maastricht, 1505-1612* ('s-Gravenhage 1937-1941) 2 dln.
- Beurden, A.F. van, 'Herten, Merum en Ool', *Maasgouw* 13 (1891) 159-160.
- Beurden, A.F. van, 'Tooverij', *Limburgs Jaarboek* 32 (1926) 14-15.
- Beurden, A.F. van, 'Verhaal van de vervolging der tovenaars... 1613 te Roermond... door een tijdgenoot', *Limburgs Jaarboek* 5 (1897) no. 4, 73-78 (Pamflet Knuttel).
- Brouwers, J., 'Heksen op de brandstapel te Lanaken', *Montagnehof* 1 (1973) 90-91.
- Brouwers, J., 'Heksenwaan in Lanaken', *Montagnehof* 2 (1974) 113.
- Bussels, M., 'Aantekeningen uit een gichtenregister van het Land van Grevenbroek, 1595-1600', *Het oude Land van Loon* 10 (1955) 167-168.
- Daris, J., *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le 16e siècle* (Liège 1884) 541-565.
- Dresen-Coenders, L., *Het verbond van heks en duivel. Een waandenkbeeld aan het begin van de moderne tijd als symptoom van een veranderende situatie van de vrouw en als middel tot hervorming der zeden* (Baarn 1983).
- Evers, I.M.H., 'Een Maastrichts heksenproces in 1612, bronnenuitgave met commentaar', *PSHAL* 120 (1984) 201-244.
- Eversen, J.M.H., 'Vonnis en executie wegens weerwolverij in 1607 door de justitie in Maastricht', *Maasgouw* 23 (1903) 95-96.
- Flament, A.J.A., 'Limburgsche geschied- en oudheidkundige schetsen: Heksenprocessen in het zuiden van Limburg in de 16e en 17e eeuw en iets over heksen en stille krachten in de 19e eeuw aldaar', *PSHAL* 52 (1916) 23-30.
- Franquinet, G.D., 'Analectes limbourgeois', *Annales de la Société historique et archéologique à Maastricht* (1854-55) 266-268.
- Franquinet, G.D., 'Heksenprocessen te Pietersheim', *Maasgouw* 2 (1880) 294-295.
- Frère, M., 'Heksenprocessen in de Vrijheid Tongeren', *Het oude land van Loon* 8 (1953) 23-39.
- Grauwels, J., *Dagboek van gebeurtenissen, opgetekend door Christiaan Munter, 1529-1545* (Assen 1972).
- Habets, J., 'Bijdrage tot de geschiedenis der heksenprocessen in het land van Valkenburg', *PSHAL* 5 (1868) 251-262.
- Hansay, A., 'Blasphémateurs, hérétiques et sorciers à Curange en 1555. Notes d'histoires et documents d'archives, première série', *Bulletin de la section scientifique et littéraire de la Société les Mélophiles de Hasselt* 41 (1913) 27-37.
- Hartmann, J., 'De heksenprocessen in Eysden van het jaar 1613', *Uit Eysdens verleden* 1 (1977) 5-11.
- Heers, H., 'Een geval van betoovering te Maastricht in 1625, medegedeeld en uit het Latijn vertaald door E. Heynen', *Maasgouw* 65 (1946) 10-13.
- Henkens, J., 'Een heks op Boshoven', *Maasgouw* 92 (1973) 58-62.
- Heyst, M. van, 'Touveerssen', *De Limburgse leeuw* 2 (1953) 200.
- Jacques, E., 'Een heksenproces voor de schepenbank van Eksel-Hechtel 1725', *Limburg* 41 (1962) 65-75.
- Leunissen, J., artikel in *De Limburger* d.d. 25.05.1979.

- Lyna, J., 'Un procès de sorcellerie à Lummen en 1614', *Bulletin de la section scientifique et littéraire de la Société les Mélaphiles de Hasselt* 41 (1913) 121-128.
- Lyna, J., 'De rechtspleging inzake heksenprocessen in 't graafschap Loon', *Limburg* 2 (1920-21) 21-27, 81-91, 101-111.
- Indekeu, B., 'Heksenvervolging in het gebied van de huidige provincie Limburg', *Het oude land van Loon* 34 (1979) 229-262.
- Menten, G., 'De heerlijkheid Limbricht', *Jaarboek van het Bisschoppelijk College te Sittard* 17 (1953-54).
- Mintjes, P.H., *Zevenhonderd jaar Beegden* (Horn 1975).
- Mosmans, H., 'Heksenproces', *Maasgouw* 59 (1939) 19-20.
- Mosmans, H., "'Metten brande geëxecuteerd'", *Maasgouw* 60 (1940) 8-9, 17.
- Müller, P.L.J.M.A., 'Heksenprocessen; processen in het Overkwartier van Gelderland, speciaal te Venlo', *Maasgouw* 56 (1936) 3-4; ook in: *Nedermaas* 17 (1939-40) 208-209 en *Volkskunde* 56 (1955) 119-120.
- Munters, C., zie: Grauwels, J., *Dagboek van gebeurtenissen...*
- Neuss, H. van, 'Un procès de sorcellerie dans le Limbourg en 1616', *Bulletin de la section scientifique et littéraire de la Société les Mélaphiles de Hasselt* 6 (1870) 23-44.
- Ponthir, M., 'Quatre affaires de sorcellerie au Pays de Liège dans la première moitié du 17e siècle', *La vie wallonne* 44 (1970) 5-52.
- Rahlenbeck, Ch., *Les pays d'Outre-Meuse, études historiques sur Dalhem, Fauquemont et Rolduc* (Bruxelles 1888).
- Remans, A., 'Een heksenproces te Rekem in 1601', *Limburg* 41 (1962) 165-168.
- Robijns, O., 'Heksenprocessen in het graafschap Loon', *Limburg* 4 (1922-23) 23.
- Robijns, O., 'Van tooveressen: vonnissen en eenige lijfstraffen', *Limburg* 5 (1923-24) 145-146.
- Robijns, O., 'Heksenprocessen te Millen in 1573', *Limburg* 12 (1930-31) 81-88.
- Schrammeyer, A.M., *Heksen en heksenprocessen in Roermond van 1522 tot 1614* (Breda 1965 (Doctoraal scriptie Nijmegen, aanwezig RAL en SB Maastricht)).
- Sivré, J.B., 'Bijdrage tot de geschiedenis der heksenprocessen', *Maasgouw* 1 (1879) 41-42, 45-46, 49-50.
- Slanghen, E., 'Het graafschap Horn', *PSHAL* 16 (1879) 3-74, ook verschenen in: *Dezelfde, Bijdragen tot de geschiedenis van het tegenwoordige hertogdom Limburg* (Roermond 1878).
- Smeets, F.Th.W., 'Het land van Born onder Gulikse heerschappij', 151-152: Heksenproces te Limbricht, *Born, een koninklijk domein met een boeiend verleden* (Born 1978).
- Thijs, A., *Doorheen het aloude St. Truiden*; dl. 13: ...*Ende dat quartier Niefport...* (Melveren 1966).
- Verbois, R., *Geschiedenis van Rekem en zijn keizerlijke graafschap* (Rekem 1972).
- Verzijl, J.J.M.H., 'Limburgse folklore: heksenrees en heksenwaan, tovenaars en tooverkollen', *Nedermaas* 12 (1934-35) 33-35, 44-46.
- Warachtige, Een... beschrijvinge van 64 tooveressen, die door haer tooverijen, over de duysent menschen, so oude lieden als jonge kinderen, ende wel sesduysent beesten hebben omgebracht, twelck jammerlijck ende bedroeft om hooren is, zonder de groote schade die sy oock in de vruchten gedaen hebben, dat eens menschen hayr mocht te bergh staen, die 't hoorden, alzoo zij't selfs bekant hebben voor de justitie, dies zij gherecht zijn, alle daghen twee, beginnende de 24 September 1613 tot noch toe. Ende dit is uut het protocol ghetogen van Rumundt (alwaer 't geschiet is) ende in druck gestelt* (Nijmegen z.j. (Knuttel, 2087)).
- Wit, J.J. de, 'Een heksenproces gevoerd te Limbricht in de zomermaanden van 1674, bewerkt uit de processtukken', *PSHAL* 39 (1903) 413-428.

Chronologische lijst van heksenprocessen in het Limburgse Maasland

Aangegeven is, wanneer het proces werd aangespannen. In een enkel geval is de genoemde datum die van de uitvoering van het vonnis. Achter de naam van de aangeklaagde geeft een * aan, dat hij/zij bekende, ** dat hij/zij ontkende schuldig te zijn. Onder het hoofd 'schepenbank' is de plaats aangegeven, *waar het proces heeft gespeeld*. Het is echter mogelijk, dat de gearresteerde afkomstig was uit een dorp of gehucht in de onmiddellijke omgeving van deze schepenbank en daar ook is terechtgesteld. De gecursiveerde schepenbanken liggen thans op Nederlands gebied.

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
1	1522	Trijn van der Moelen*	<i>Roermond</i>	verbrand	Sivré, Bijdrage, 41
2	1525	vrouw*	<i>Roermond</i>	verbrand	Sivré, Bijdrage, 41
3	1525	vrouw*	<i>Roermond</i>	verbrand	Sivré, Bijdrage, 41
4	ca 1525	vrouw	<i>Gronsveld</i>	doodstraf	Bax, I, 234
5	27.05.1525	Baetz Crentjens	<i>Maastricht</i>	verbannen	Bax, I, 233-234
6	1529	Geertrui Claeren**	<i>Wittem</i>	verbannen	Habets, Bijdrage, 254-255
7	1529	Maria van IJseren**	<i>Wittem?</i>	verbannen	Habets, Bijdrage, 254-255
8	1532	Belie Rombouts*	Loon	levend verbrand	Lyna, Recht, 101-102
9	vóór 1532	vrouw	Diepenbeek	doodstraf	Lyna, Recht, 101-102
10	20.03.1538	Jenneken Moes**	Rutten	tortuur (1e proces)	Bax, I, 235-236
11	05.06.1538	Luyt Jegers*	Rutten	verbrand	Bax, I, 235
12	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
13	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
14	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
15	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
16	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
17	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
18	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
19	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
20	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
21	07.1539	vrouw	Montenaken en omliggende dorpen	verbrand	Munters, 89v ^o
22	1539	Jutgen Peter Cnoppen	<i>Klimmen</i>	35 Carolusgulden	Habets, Bijdrage, 254 ⁿ
23	05.09.1540	Geet Nonfacis/de Oude**	Kuringen	gestorven in gevangenis	Munters, 100, 107, 107v ^o , 108, 109v ^o
24	05.09.1540	Peter Hammelarts**	Kuringen	50 Carolusgulden	Munters, 100, 103v ^o , 120
25	06.09.1540	Geert Sceytens**	Kuringen	boete	Munters, 100, 103v ^o
26	07.10.1540	Merri Catten**	Kuringen	50 Carolusgulden	Munters, 102v ^o , 103v ^o
27	12.10.1540	Vranck Paesmans**	Kuringen	8 Carolusgulden	Munters, 102v ^o , 103v ^o
28	23.10.1540	Elen Aechten*	Kuringen	verbrand	Munters, 103v ^o , 106v ^o , 107, 107v ^o , 108
29	25.06.1541	vrouw	(Borch)loon	verbrand	Munters, 115v ^o
30	28.06.1541	vrouw	(Borch)loon	verbrand	Munters, 115v ^o
31	28.06.1541	vrouw	(Borch)loon	verbrand	Munters, 115v ^o
32	28.06.1541	vrouw	(Borch)loon	verbrand	Munters, 115v ^o
33	28.06.1541	vrouw	(Borch)loon	verbrand	Munters, 115v ^o
34	12.06.1542	Jenneken Moes**	<i>Maastricht</i>	verbannen (2e proces)	Bax, I, 235-236
35	06.08.1551	Margriet Herroes	Grathem (Loon)	zelfmoord; beslag op roerend goed	Lyna, Recht, 102
36	06.03.1553	Anna Creyntkens	<i>Maastricht</i>	zelfmoord	Bax, I, 237
37	1555	Maria Carmans	Kuringen	?	Hansay, 37
38	1555	Maria Canheets	Kuringen	?	Hansay, 37
39	1555	Tysen (Thijs) van Heer	Kuringen	?	Hansay, 34
40	1555	Joy Wellens	Kuringen	?	Hansay, 36-37
41	1555	Stynken Baeten	Kuringen	?	Hansay, 33-36
42	1555	Lyssken Peermans	Kuringen	?	Hansay, 37

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
43	19.04.1563	Anna van Haesdael	<i>Maastricht</i>	verbannen	Bax, I, 238; II, 55 ⁿ
44	02.11.1563	Anna van Vech	<i>Maastricht</i>	?	Bax, II, 55 ⁿ
45	18.10.1565	Anna Katers van Haesdael	<i>Maastricht</i>	verbannen, gebrand- merkt	Bax, I, 238
46	ca 1573	Marye	Wonck	doodstraf	Robijns, Millen, 83, 87
47	ca 1573	Leyse	Wonck	doodstraf	Robijns, Millen, 83
48	06.07.1573	Catharina Gylis*	Millen	verbrand	Robijns, Millen, 81-88
49	17.04.1575	Lyken Calffs	<i>Maastricht</i>	brandmerk, 10 jaar verbannen	Bax, I, 238
50	1581	Marie Bertrand*	Gerstecoven	doodstraf	Lyna, Recht, 103
51	21.02.1581	Mey Mielis*	<i>Boshoven</i>	verbrand	Henkens, 59-62
52	04.07.1581	Kael Merrie**	<i>Roermond</i>	verbannen, waarna volksgericht	Sivré, 42
53	04.07.1581	vrouw uit Swalmen	<i>Roermond</i>	volksgericht	Sivré, 42
54		vrouw uit Swalmen	<i>Roermond</i>	volksgericht	Sivré, 42
55	1582	Anne de Wotrenge* (= Wouteringen)	Loon	doodstraf	Lyna, Recht, 103
56	04.06.1587	Ummel Heynen	<i>Roermond</i>	?	Schrameyer, 15-18
57	ca 06.1587	Marie van Wessem	<i>Roermond</i>	?	Schrameyer, 18
58	ca 06.1587	Steyne van Overmaes	<i>Roermond</i>	?	Schrameyer, 18
59	ca 1587	Jenne van Heurn	<i>Roermond</i>	?	Schrameyer, 18 e.v.
60	ca 06.1587	Clara/Claertgen	<i>Roermond</i>	?	Schrameyer, 18
61	ca 06.1587	Gheertgen	<i>Roermond</i>	?	Schrameyer, 18
62	1589	Maria van Bromelen	<i>Maastricht</i>	?	Bax, I, 238
63	1591	'bohémien' (tater)	<i>Maastricht</i>	verbrand	Franquinet, Anal., 267
64	1591	Erm/Hermannna van Beeck**	<i>Maastricht</i>	verbannen	Bax, I, 238
65	1591-1592	Jehen Kremers	Rekem	verbrand	Verbois, Rekem, 122, 128
66	1592	Cilla Hannarts*	Grathem (Loon)	verbrand	Lyna, Recht, 103-104
67	1592	Geertruida Meugens	Grathem (Loon)	verbrand	Lyna, Recht, 104
68	ca 1592	Ellen Cuppens* en	Grathem ?	gevlucht	Lyna, Recht, 104

nr.	datum	naam	schepensbank	uitspraak	vindplaats
69		idem echtgenoot*	Grathem ?	gevlucht	Lyna, Recht, 104
70	ca	1592 Maria Billen*	Grathem ?	gevlucht	Lyna, Recht, 104
71	ca	1592 Lyn Schoens	Grathem ?	?	Lyna, Recht, 104
72	ca	1592 Griet Blesers	Grathem ?	?	Lyna, Recht, 104
73	ca	1592 Pencx Plumers*	Grathem ?	?	Lyna, Recht, 104
74	ca	1592 Marie Bampts*	Grathem ?	verbrand	Lyna, Recht, 104
75	ca	1592 Ketlijn Timmermans*	Houpertingen	verbrand	Lyna, Recht, 104
76	ca	1592 Maria*	Ulbeek	?	Lyna, Recht, 104
77	ca	1592 Verschillende veroordeelden*	Haren	terechtgesteld	Lyna, Recht, 104
78	ca	1594 Verschillende veroordeelden*	Bommershoven	terechtgesteld	Lyna, Recht, 104
79		1594 Enige vrouwen	<i>Roermond</i>	?	Schrameyer, 24
80	06.07.1595	Jenneke in de camer	Pelt ?	verbrand	Bussels, 167
81	06.07.1595	Griet, Martens wijff	Pelt ?	verbrand	Bussels, 167
82	06.07.1595	Dochter van Griet	Pelt ?	verbrand	Bussels, 167
83	31.08.1599	Eva van St. Maartensvoeren*	<i>Maastricht</i>	verbrand	Bax, I, 238
84	15.09.1599	Senton**	<i>Maastricht</i>	verbannen	Bax, I, 238
85		1599 Mey Joppen**	<i>Maastricht</i>	?	Bax, I, 238
86		1599 Baetz Joppen (mitte platte neuze)**	<i>Maastricht</i>	(mogelijk verbannen) verbannen	Leunissen, D.L., 25.05.1979 Bax, I, 238
87	ca	1601 Meij Lieben*	Haeren ?	terechtgesteld	Verbois, Rekem, 123
88	ca	1601 Entgen Cuypers*	Mechelen aan de Maas Mechelen aan de Maas	terechtgesteld	Verbois, Rekem, 123
89		1601 Anna Kupers		terechtgesteld	Bax, I, 238
90		1601 Geet Peerboems		<i>Maastricht</i>	vrijspraak (1e proces)
91	18.05.1601	Merrie Neesen**	Rekem	levenslang huisarrest + proceskosten	Lyna, Recht, 104
92	18.05.1601	Leen Pagen/Sperx**	Rekem	idem	Lyna, Recht, 104
93	05.07.1601	Jenneken van Mesch*	<i>Maastricht</i>	verbrand	Bax, I, 238-239
94	20.10.1601	Trijn van Meerssen	<i>Maastricht</i>	verbannen	Bax, I, 238

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
95	02.1603	Neeskens Bonnacoeur	Pietersheim	vrijgelaten op borgtocht	Brouwers, Montagnehof, 91
96	28.02.1603	Maria Nijsten*	Pietersheim	verbrand	Franquinet, Pietersheim, 294
97	ca 1605	Johan Prickelken	Maaseyck	terechtgesteld	Flament, Schetsen, 26
98	16.09.1606	Geet Peerboems	<i>Maastricht</i>	terechtgesteld (2e proces)	Bax, I, 239
99	01.09.1607	Jan le Loup*	<i>Maastricht</i>	gewurgd, verbrand	Eversen, vonnis, 96
100	1609	vrouw	<i>Eysden</i>	terechtgesteld	Hartmann, 5
101	1609	vrouw	<i>Eysden</i>	terechtgesteld	Hartmann, 5 e.v.
102	19.06.1609	Johan van Uffelt	<i>Roermond</i>	?	Flament, 26
103	1610	Elisabeth Engelen*	Grathem ?	verbrand	Lyna, Recht, 105
104	ca 1610	ca 10 mensen, <i>bovendien:</i>	Rekem	verbrand	Neuss, Procès, 40
114	25.08.1610	Entgen Foerren*	Rekem	gewurgd, verbrand	Neuss, Procès, 40
115	30.08.1610	Jehen Tossen Beckers*	Rekem	gewurgd, verbrand	Neuss, Procès, 40
116	13.09.1610	Trien Mols/Gilissen**	Rekem/Boorseem	verbannen	Neuss, Procès, 40
117	14.09.1610	Niesken Heineskens Schetters*	Rekem	gewurgd, verbrand	Neuss, Procès, 40
118	20.09.1610	Anna Smackaerts	Boorseem	vrijspraak	Neuss, Procès, 40
119	1611	Maria Wijsmans*	Grathem ?	terechtgesteld	Lyna, Recht, 105
120	ca 1611	Marie Bleecken*	Gutshoven ?	terechtgesteld	Lyna, Recht, 105
121	ca 1611	Marie Guens	Loon ?	?	Lyna, Recht, 105
122	ca 1611	Marie Papegaj	Loon	?	Lyna, Recht, 105
123	19.02.1611	Agnes op de Bies*	Neerharen	verbrand	Neuss, Procès, 40, 41, noot
124	02.1611	vrouw	Neerharen	verbrand	Neuss, Procès, 40
125		vrouw	Neerharen	verbrand	Neuss, Procès, 40
126	ca 06.1611	Elisabeth Reynen**	Loon (1e proces)	?	Lyna, Recht, 105
127	22.06.1611	Lyn Wolters Maroien**	Loon (1e proces)	vrijspraak + proceskosten	Lyna, Recht, 105
128	04.07.1611	Jan Guyens**	Loon	?	Lyna, Recht, 105
129	04.07.1611	Lynken Ouwerx	Loon	?	Lyna, Recht, 106
130	20.07.1611	Itgen Heudders	<i>Roermond</i>	vrijgelaten	Sivré, 42
131	31.08.1611	Catlijn Wilbaert*	Loon	verbrand	Lyna, Recht, 106
132	09.1611	Elisabeth Reynen**	Loon (2e proces)	vrijspraak, boete van 100 goudgulden + proces-	Lyna, Recht, 106

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
133	09.1611	Elisabeth Saveniers**	Loon	kosten vrijspraak	Lyna, Recht, 106
134	29.09.1611	Marie Duymens Smeets**	Loon	vrijspraak + proces- kosten	Lyna, Recht, 106
135	01.10.1611	(Cat)lijn Wolters Maroien*	Loon (2e proces)	verbrand	Lyna, Recht, 105
136	ca 1612	Lise Pattar	Emael	verbrand	Ponthir, 1970, 39
137	ca 1612	Elisabeth (Lise) Fisen	Emael	verbrand	Ponthir, 1970, 39
138	02.01.1613	Heylken Wuotgens	Pietersheim	gewurgd, verbrand	Franquinet, Pietersheim, 294-295
139	19.01.1613	Suzanna Zoor	Pietersheim	gewurgd, verbrand	Franquinet, Pietersheim, 294-295
140	19.01.1613	Mechteld Mellen	Pietersheim	gewurgd, verbrand	Franquinet, Pietersheim, 294-295
141	18.02.1613	Meye Karckens*	<i>Eysden</i>	gewurgd, verbrand	Hartmann, 6
142	11.04.1613	Meye Ruyters van Caestert*	<i>Eysden</i>	gewurgd, verbrand	Hartmann, 8
143	04.1613	nicht van Meye Ruyters	<i>Eysden</i>	verbrand	Hartmann, 8
144	04.1613	dochter van Meye Ruyters	<i>Eysden</i>	verbrand	Hartmann, 8
145	04.1613	vrouw	<i>Eysden</i>	verbrand	Hartmann, 8
146	ca 05.1613	vrouw	<i>Eysden</i>	aanklacht afgewezen	Hartmann, 8
147	05.1613	vrouw	<i>Eysden</i>	aanklacht afgewezen	Hartmann, 8
148	05.1613	vrouw	<i>Eysden</i>	aanklacht afgewezen	Hartmann, 8
149	05.1613	vrouw	<i>Eysden</i>	aanklacht afgewezen	Hartmann, 8
150	05.1613	vrouw	<i>Eysden</i>	aanklacht afgewezen	Hartmann, 8
151	05.1613	man	<i>Eysden</i>	aanklacht afgewezen	Hartmann, 8
152	24.09.1613	Trijntje van Zittaert*	<i>Roermond</i>	verbrand	Beurden, Limburgs Jaar- boek, 1897, 75
153	10.1613	'Meester' Jan van Ool*	<i>Roermond</i>	verbrand	Beurden, Limburgs Jaar- boek, 1897, 75-76

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
154	ca 10.1613	Entjen Gillis*	Heringen (D.)	verbrand	Beurden, Limburgs Jaarboek, 1897, 77
155	05.10.1613	Eva Wenmekers	<i>Roermond</i>	verbrand	Mosmans, 19
156	26.10.1613	Mett van Asenraai	<i>Roermond</i>	sterft na tortuur, lijk verbrand	Sivré, 46
157	04.11.1613	Tincken Jegers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
158	04.11.1613	Sijken Daggen	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
159	04.11.1613	Geert uit Melick	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
160	06.11.1613	Truy van Kirkhoven	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
161	06.11.1613	Trijken Wulms	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
162	09.11.1613	Elberte uit Melick	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
163	13.11.1613	Hendrik uit Melick	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
164	16.11.1613	Merrie Duyven	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
165	16.11.1613	Merrie Danen	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
166	20.11.1613	Trijken Pijpers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
167	23.11.1613	Greet uit Melick	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
168	23.11.1613	Peedtgen Holtsnijders	<i>Swalmen ?</i>	verbrand	Schrameyer, 32
169	27.11.1613	Neel Mussen	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
170	27.11.1613	Stijncken	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
171	02.12.1613	Leonard Eschers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
172	02.12.1613	Trincken Puys	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
173	02.12.1613	Merrijken, dochter van Trincken Puys	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
174	02.12.1613	Trijn Gulikers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
175	05.12.1613	Trijnken Kan	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
176	05.12.1613	Ien Linssen	<i>Swalmen ?</i>	verbrand	Schrameyer, 32
177	12.12.1613	Jen Bessemeker	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
178	12.12.1613	Trincken Tijssens	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
179	23.12.1613	Aelith Ruyters	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
180	najaar 1613	Trinken Melers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
181	najaar 1613	Trincken Gijskens	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
182	najaar 1613	Seinst Meelers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
183	najaar 1613	Lenart Eschartz	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
184	najaar 1613	Stijn van Keifel	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
185	najaar 1613	Gredtgen Holtsagers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
186	najaar 1613	Trijn Vuylmans	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
187	najaar 1613	Trijnken uit Montfort	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
188	najaar 1613	Neel, vrouw van Corst	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
189	najaar 1613	Jaelcken Coenckers	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
190	najaar 1613	Tijne van Elmpt	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
191	najaar 1613	vrouw van Joris Petersen	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
192	najaar 1613	eerste vrouw van Goetsen van Helden	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
193	najaar 1613	vrouw van Jan van Kercken	<i>Roermond</i>	verbrand	Schrameyer, 32
194	1614	Odilia Tsraets*	Lummen	verbrand	Lyna, Lummen, 121-123
195	1614	haar dochter Lynken Tsraets*	Lummen	verbrand	Lyna, Lummen, 123
196	1614	Marguerite Tiranten*	Lummen	verbrand	Lyna, Lummen, 123
197	1614	Marie Ganen**	Lummen	3 jaar verbannen, omgezet in gevangenis	Lyna, Lummen, 123
198	1614	Maycken Custers	Lummen	?	Lyna, Lummen, 123
199	1614	Maycken Kelberchs	Lummen	?	Lyna, Lummen, 123
200	1614	Clara van Schoonbeeck	Lummen	?	Lyna, Lummen, 123
201	1614	la demoiselle Beckers	Lummen	?	Lyna, Lummen, 124
202	1614	Marie Peynnttens	Lummen	?	Lyna, Lummen, 124

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
203	1614	Marguerite Aenrichts	Lummen	?	Lyna, Lummen, 124
204	1614	Marie van Reppel	Lummen	?	Lyna, Lummen, 124
205	20.03.1614	weduwe van Jan Geerts	Lummen	waarschijnlijk verbrand	Lyna, Lummen, 124
206	10.03.1614	Liesken Koes*	Rekem	verbrand	Verbois, Rekem, 135
207	01.05.1614	Trien Cremers	Rekem	tortuur	Verbois, Rekem, 135-140
208	09.1614	Barbara Vresen	<i>Venlo</i>	vrijspraak, verbod stad te verlaten, borgtocht	Sivré, 49
209	11.06.1616	Catlijn Pleers*	Oostham	na tortuur overleden, lijk verbrand	Neuss, Procès, 30-39
210	04.07.1616	Marie Lymkens*	Oostham	?	Neuss, Procès, 37 e.v.
211	04.07.1616	Marie Bruers*	Oostham	gewurgd, verbrand	Neuss, Procès, 37 e.v.
212	07.1616	Lijn Bastens	Oostham	?	Neuss, Procès, 42-43
213	ca 07.1616	Catherine Custers	Oostham	?	Neuss, Procès, 37, 39
214	ca 07.1616	huisvrouw van Jan Portmans	Oostham	?	Neuss, Procès, 37, 39
215	ca 07.1616	Peter Grieten	Oostham	?	Neuss, Procès, 37, 39
216	ca 07.1616	Jan Monis	Oostham	?	Neuss, Procès, 38, 39
217	ca 07.1616	huisvrouw Hendrik Gieten	Oostham	?	Neuss, Procès, 39
218	ca 07.1616	Berbel, huisvrouw van Jan Cos	Oostham	?	Neuss, Procès, 38, 39
219	07.1616	Catlijn Morren	Oostham	?	Neuss, Procès, 42, 43
220	07.1616	waardin uit Beeringen	Oostham ?	?	Neuss, Procès, 42, 43
221	21.02.1618	Petrus Sybrecht	Pietersheim	gewurgd, verbrand	Franquinet, Pietersheim, 295
222	17.07.1618	Maria Vrancken	Hymesdael	terechtgesteld	Heyst, 200
223	17.07.1618	Eva Heckers	Hymesdael	terechtgesteld	Heyst, 200
224	14.05.1620	Heylken Molenjan	<i>Valkenburg</i>	verbrand	Habets, Bijdrage, 256, e.v.
225	14.05.1620	Maria Schull	<i>Valkenburg</i>	verbrand	Habets, Bijdrage, 256 e.v.
226	vóór 12.05.1622	Idgen Wangen*	<i>Roermond</i>	terechtgesteld	Slanghen, Horn, 63-65

nr.	datum	naam	schepensbank	uitspraak	vindplaats
227	vóór 12.05.1622	Hendrik Custers*	wrs. <i>Roermond</i>	terechtgesteld	Slanghen, Horn, 65
228	vóór 12.05.1622	Wijnke Jonckbloets*	wrs. <i>Roermond</i>	terechtgesteld	Slanghen, Horn, 65
229	12.05.1622	Anneke Coecken*	<i>Haelen</i>	gewurgd, verbrand	Slanghen, Horn, 63-66
230	12.05.1622	Marie Rappen*	<i>Haelen</i>	levend verbrand	Slanghen, Horn, 65-66
231	12.05.1622	Guntgen Boonen	<i>Haelen</i>	gevlucht	Slanghen, Horn, 63
232	30.05.1622	Heyl van Kessel, alias van Hout	<i>Haelen</i>	sterft na tortuur, lijk verbrand	Slanghen, Horn, 66
233	30.05.1622	Merten (Martijn) Coecken*	<i>Haelen</i>	gewurgd, verbrand	Slanghen, Horn, 66-68
234	30.05.1622	Jutte Menten in 't Katerbout*	<i>Haelen</i>	gewurgd, verbrand	Slanghen, Horn, 66-68
235	30.05.1622	Trijn Leyendeckers*	<i>Haelen</i>	gewurgd, verbrand	Slanghen, Horn, 66-68
236	30.05.1622	Idgen (Ida) Verrijt*	<i>Haelen</i>	gewurgd, verbrand	Slanghen, Horn, 66-68
237	30.05.1622	Heyl de Muss*	<i>Haelen</i>	gewurgd, verbrand	Slanghen, Horn, 66-68
238	06.08.1622	Marieke Sillekens	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
239	06.08.1622	Stijn, pachterse te Nunhem*	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
240	06.08.1622	Anneke Sponen	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
241	najaar 1622	Lijsbet Rameeckers	<i>Graafschap Horn</i>	onthoofd	Slanghen, Horn, 69
242	najaar 1622	Berb Mistwagens	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
243	najaar 1622	Marieke Cuypers	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
244	najaar 1622	Bil Pelsers	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
245	najaar 1622	dochter van Gilissen	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
246	najaar 1622	Neulken Lenssen	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
247	najaar 1622	vrouw van Gerard Schats	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
248	najaar 1622	Neel Dassen	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
249	najaar 1622	Anneke Verheggen	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
250	najaar 1622	Marie Stopparts	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
251	najaar 1622	Trinke Bolmans	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69

nr.	datum	naam	schepenbank	uitspraak	vindplaats
252	najaar 1622	dochter van Trinke Bolmans	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
253	najaar 1622	vrouw van Hein Keyser	<i>Graafschap Horn</i>	verbrand	Slanghen, Horn, 69
254	05.1625	vrouw*	<i>Maastricht</i>	gehangen, verbrand	Heers, Betoovering, 10
255	28.09.1626	Anna Goessens	St. Truiden	?	Lyna, Recht, 107
256	1630	verschillende processen	<i>Eysden</i>	?	Hartmann, 10
257	02.09.1636	Catlijn Smans	Zolder	vrijspraak, betaling proceskosten	Baptist, 1-10
258	26.11.1636	Neul Leppers*	<i>Beegden</i>	terechtgesteld	Slanghen, Horn, 69-70
259	26.11.1636	Trineke Stevens	<i>Beegden</i>	terechtgesteld	Slanghen, Horn, 71
260	eind 1636	Alet Gubbels	<i>Beegden ?</i>	terechtgesteld	Slanghen, Bijdragen, 272
261	eind 1636	Grietgen, dochter van Alet Gubbels	<i>Beegden ?</i>	terechtgesteld	Slanghen, Bijdragen, 272
262	30.01.1637	Mercken Clompen (= Marie Vincken)**	<i>Beegden ?</i>	terechtgesteld	Slanghen, Bijdragen, 264; Slanghen, Bijdragen, 272
263	11.02.1637	Lysken Hermans*	<i>Horn</i>	voorlopig vrijgelaten	Slanghen, Horn, 70-71
264	22.09.1637	Ailid Dimenche-Martin*	Emael	gewurgd, verbrand	Ponthir, 39
265	ca 1638	vrouw uit Loën	?	terechtgesteld	Ponthir, 40
266	04.1639	Jehen Dolhain (Dolhen)*	Luik	gewurgd, verbrand	Ponthir, 39-50
267	04.1639	Barbe Dolhain*	Luik	gewurgd, verbrand	Ponthir, 39-40; 46
268	zomer 1639	weduwe van Jan Scruyers	?	?	Ponthir, 46
269	ca 05.1640	Mechtelle, nicht van Jehen Dolhain	Emael	?	Ponthir, 49
270	1640	enige vrouwen	St. Truiden	?	Thijs, 41
271	20.07.1649	dochtertje van Reyner Reyntiens, van Merkelbeek	<i>Gangelt</i>	onthoofd, verbrand	Habets, Bijdrage, 257
272	1649	Lijn Jehaes	Tongeren	tortuur (1e proces)	Frère, Heksenprocessen, 24
273	06.06.1652	Helwich Thijs	Tongeren	?	Frère, Heksenprocessen, 24-26
274	ca 10.01.1658	Anna (Nen) Fox	Tongeren	overleden na tortuur	Frère, Heksenprocessen, 24-26

nr.	datum	naam	schepensbank	uitspraak	vindplaats
275	28.06.1660	Marie Delvaux**	Tongeren	verbanning voor 100 jaar + 1 dag	Frère, Heksenprocessen, 24
276	17.11.1660	Geertien Stokmans**	<i>Roermond</i>	aanklacht afgewezen	Beurden, Tooverij, 14-15
277	1665	gecompliceerd hekserijproces	Mettecoven	?	Neuss, Procès, 40
278	04.1668	Marie Coenen*	Tongeren	gewurgd, verbrand	Frère, Heksenprocessen, 26-31
279	04.1668	Lijn Jehaes**	Tongeren	tortuur (2e proces)	Frère, Heksenprocessen, 31-32
280	21.07.1674	Entgen Boven die Erdt-Luyten	<i>Limbricht</i>	in gevangenis gewurgd, géén zelfmoord!	De Wit, Limbricht, 413-428
281	21.06.1679	Billien Germis-Croppers**	Tongeren	vrijgelaten	Frère, Heksenprocessen, 32-33
282	21.06.1679	Elen Germis, dochter van Billien**	Tongeren	vrijgelaten	Frère, Heksenprocessen, 32-33
283	17.06.1679	Catharina Valleje*	Rutten	verbrand	Frère, Heksenprocessen, 36
284	22.08.1679	Elisabeth (Lijsen) Schouterden*	Rutten	levenslang huisarrest	Frère, Heksenprocessen, 36
285	07.1679	Lijn Charliers*	Rutten	gewurgd, verbrand	Frère, Heksenprocessen, 36-37
286	na 07.1679	vrouw	Rutten	ontsnapt, 2 maal	Frère, Heksenprocessen, 37
287	na 07.1679	vrouw	Rutten	ontsnapt, 2 maal	Frère, Heksenprocessen, 37
288	28.07.1679	Jehen Dries Toecken (Joecken)	Rutten	gewurgd, verbrand	Frère, Heksenprocessen, 36
289	1686	Carlijn Milissen	Tongeren	?	Frère, Heksenprocessen, 33
290	17.04.1725	Catheleyn Wecks*	Eksel	rechterhand afgekapt, gewurgd, verbrand	Jacques, 67-73
291	1726	Daen Tits van Henis	Tongeren	?	Frère, 38
292	1726	Thonissen	Tongeren	?	Frère, 38